ПОВІСТЬ ПРО ЧЕРВОНОГО ЗВІРЯ

1. ЯК ЧЕРВОНИЙ ЗВІР ЛЮДИНУ ВРЯТУВАВ

Темної осінньої ночі з глибокої печери, що чорніла на кам’янистому узгір’ї, вийшов Оа, як і щодня, на полювання. Довге, розпатлане волосся спадало на його обличчя, звіряча шкіра обмотувала стегна, а єдиною зброєю в сильній м’язуватій руці була палиця з загостреним камінцем на кінці.

Він лякливо прислухався до лісового гомону, вдивлявся в пітьму лісу й обережно почав сходити з узгір’я.

Чорний ліс не спав. Його незаймана ще людською рукою, заплутана довгими ліанами гущавина дихала вогкими болотяними пахощами; серед зелених гілок, між високих стовбурів, у кущах і траві ховались тварини — крилаті, бистроногі і плазуючі, що всі боялися один одного, один на одного полювали, і над якими панував єдиний закон — боротьба за існування.

Оа знав, що він є один з найслабіших, бо не мав він ані гострих зубів, ані пазурів, ані міцних рогів або швидких крил чи ніг для втечі від дужчого ворога. Тому обережно посувався він уперед, ховаючись серед гілля й листя, ввесь час готовий до оборони. Він кожну хвилину здригався, зупинявся й прислухався до найлегшого шурхотіння, і в його свідомості було одне почуття — жах. Але було ще щось таке, що примушувало його не зважати на небезпеку і все ж таки посуватися далі. Це був — голод, а в печерах на узгір’ї залишилися старі діди, жінки й діти, які вже кілька днів живляться самими корінням й овочами. Але й коріння діставати нелегко, бо всі жінки й діти там, на узгір’ї, щодня збирають їх, і на всіх не вистачає. Вже доводиться сходити нижче в лісову гущавину, щоби добути кілька овочів або корінців, а там —

небезпека на кожному кроці, з якою не можуть змагатися беззахисні жінки й діти.

Ніч все темнішала. Небо затягло чорними хмарами. Внизу, між товстих стовбурів, було тихо, але вітер усе швидше, полохливіше перебігав між верхніх гілок дерев. Ліс гомонів щось метушливо й таємно. Було темно й моторошно.

Але сьогодні він мусив принести м’ясо, вбити хоч якусь невеличку тварину…

І тому йшов він усе далі й далі.

Часом він зупинявся раптово, припадав до землі й лежав так нерухомо, щоби не бути поміченим якимсь великим та дужим звірем. Потім знову йшов, вдивлявся в смерк, але все не зустрічав бажаної дичини,

І ось раптом, пролізаючи серед високих деревоподібних папоротей, він відчув, що за ним слідкують… Полохливо обдивився навколо себе й побачив серед кущів кілька пар палаючих жовтих очей. Це була зграя вовків, чорних та кошлатих, поруч з якими теперішні сірі вовки здавалися б плохенькими цуценятами.

Оа здригнувся. Тепер вже не можна було ховатися. Вовки добре чують дух людини. Тепер єдиний рятунок — по гілках дерев, перестрибуючи з одного дерева на одне, тікати.

Все це миттю майнуло в його свідомості. За хвилину він був вже серед зеленого листя й хутко перебирався по гілках до узлісся. Внизу, серед кущів і трави, палаючі жовті очі невідступно посувалися за ним.

Ось уже недалеко й узлісся, а там, — печера, де можна добре сховатись від диких звірів… Ще кілька стрибків по гілках, потім треба

перебігти невеличку галявину, — але вовки не відстають. Оа зупинився на останньому дереві; під ним зупинилися й жовті вогники; вовки тихенько гарчали й клацали зубами, — перебігти по землі — неможливо.

І в той мент налетів порив вітру, пригинаючи до землі кущі і зриваючи з дерев ліани. Гілка вирвалася з рук Оа, і він полетів додолу. Але недаремно він виріс у лісі, — хоч як це було високо, але не впав — ноги з розльоту стали на землю, і він щосили побіг.

Вовки в першу хвилину від несподіванки відхитнулися. Потім із диким гарчанням кинулися за ним.

До найближчого дерева ще було неблизько, а вовки вже тут, за плечима.

І вдруге вдарив порив вітру, диким ревом вибухнув грім і, прорізаючи темряву вогняною стрілою, ввесь ліс освітила блискавка.

Вже нічого не тямлячи, пробіг Оа ще кілька кроків і впав непритомним.

Високе дерево, до якого він біг, палало. Це блискавка вдарила в його верховину й запалила її. Вовки з жахом відхитнулись назад. Їхня здобич лежала на землі, але не можна було підступитися так близько до палаючого дерева. Вогонь — це невідома, страшна сила, проти якої жадна тварина не наважиться йти.

І, підібравши під себе хвости і все ще клацаючи зубами, вони відступили до лісу, і між кущів ще довго горіли їх жовті блискучі очі. А Оа розкрив очі й побачив, що вовки вже не женуться за ним. Лісова галявина була освітлена, наче сонцем — дерево ясно палало.

В першу хвилину звірячий жах перед невідомою силою опанував ним. Але він у той же час зрозумів, що в цій невідомій силі був його порятунок.

І він упав перед палаючим деревом на коліна й радісно вигукнув:

— О, великий Червоний Звіре! Ти з’явився сюди, щоби врятувати мене від ворогів!..

* * *

Гроза затихла, і грім тільки злегка перекочувався десь далеко, коли Оа підходив до своєї печери.

Він уже не ховався й не лякався нічого — йшов сміливо узліссям, і в його очах уже не світився жах. В руці тримав він велику суху гілку, по якій весело перестрибував і тріскотів Червоний Звір, освітлюючи йому шлях.

І звірі відступали з його шляху й тільки здалека слідкували за ним, стримуючи зловісне гарчання.

Оа підійшов до печери й гукнув :

— Виходьте всі сюди! Виходьте назустріч великому богові Червоному Звіреві, що дає нам захист і силу проти всіх тварин !

Старий дід, жінки й діти вибігли з печери. З інших печер теж почали збігатися здивовані люди. Всі вони були такі ж волосаті й напівголі, як і Оа, і всі з острахом дивилися на нього.

А він все ще міцно тримав у руці велику гіляку, по якій перебігав Червоний Звір.

— Не бійтеся, люди, — говорив Оа, — великий звір урятував мене від смерті. Ми повинні шанувати його, дати йому житло і їжу, і тоді він буде завжди піклуватися про нас.

І разом з усім племенем він одніс палаючу гілку до найбільшої печери, де її поклали на великому камені. Найстаріші діди принесли сухого хмизу й поклали на камінь, а діти й жінки прибрали все травою й квітами.

Весело спалахнув вогонь й почав стрибати по сухих гілках, а всі люди впали долу, славлячи його і благаючи в нього вічного захисту й порятунку.

— Ви бачите, бачите: Червоний Звір милостивий до нас! Йому сподобалась наша оселя і їжа, — дивіться, як весело стрибає він по хмизу, — говорили люди поміж себе.

Довго ще оточували вони свого нового бога, з острахом і надією дивилися на нього, і їм було тепло і приємно і досвітня прохолода не трусила їх.

Коли ж зійшло сонце, всі потроху розійшлися, залишивши у великій печері двох молоденьких хлопців, щоб підкладати ввесь час свіжу їжу великому Червоному Звіреві.

2. ЧЕРВОНИЙ ЗВІР ЗНИК

Кілька років минуло. Дикий праліс по-старому жив своїм диким життям. По-старому тяглася нескінчена запекла боротьба поміж слабими й сильними тваринами, де потроху сильні одужували, жили й розплоджувалися, а слабі гинули й вимирали. І знов і знов після пекучих сонячних літніх днів приходила зима, коли без кінця йшли дощі, затоплюючи низини й перетворюючи ріки в величезні озера, коли ранки були такі сірі й холодні, і звірі ховалися від холоду у своїх барлогах.

Не змінилося життя в лісі. Тільки там, на узгір'ї, де колись у печерах лякливо ховалися найслабіші тварини, люди тепер жили вже зовсім інакше. Вже не боялися люди ні холоду, ні диких звірів. Великий Червоний Звір охороняв їх від нападу ворогів, зогрівав їх у холодні зимові ранки й надавав їм більше бадьорості, свідомості своєї сили, сміливості для боротьби за існування.

Велика печера, де на камені жив Червоний Звір, тепер стала для людей святинею; щоранку приносили туди сухого паліччя й трави, і потім хто-небудь увесь час вартував біля вогню, не даючи йому згаснути.

І от одного ранку, як і завжди, всі дорослі чоловіки пішли на полювання, а діти з жінками збирали овочі й коріння. Була осінь — і треба, було зробити запаси їжі на зиму, коли не можна буде під нескінченими дощами виходити на роздобуток.

Цього дня в печері залишився хлопчик Лонг. Це був сміливий і дужий для свого віку підліток.

Підклавши на камінь хмизу й трави, він сів біля виходу з печери й почав ладнати собі новий спис з кремінною клюгою.

Легке шурхотіння в кущах примусило його прислухатись.

Тріснула гілка.

Лонг хутко скочив на ноги, стискуючи в руці свій новий спис.

З кущів вийшов Зен, Лонгів одноліток, з яким вони завжди сварилися й не раз билися.

Лонг був сильніший та спритніший, тому Зен заздрів йому й завжди бажав йому чимсь допекти. Але в той же час він трішки боявся робити

це одверто, бо знав, що Оа, ватажок племені, страшенно любив цього сміливого хлопчика й завжди прийшов би йому на допомогу. Тому Зен затаював свої наміри й підходив до Лонга, як щирий приятель.

— Лонг! — гукнув він, виходячи з кущів,— ти сьогодні годуєш Червоного Звіря? Шкода, бо я сподівався, що ти допоможеш мені.

— В чім? — Лонг заспокоєно знову сів на своє місце і взявся за недокінчену роботу.

— Я вислідив у лісі оленя, якого хтось ранив учора... Його легко, буде наздогнати та вбити, та тільки я сам не зумію та й боюся йти на таке діло...

В Лонга загорілися очі.

— Чого ж тут боятися? Ти ж кажеш, він поранений, та це ж олень, а не якийсь страшний звір... Ех, якби не цей обов’язок, я би з охотою пішов із тобою!

— Так слухай, Лонге, ходім. Ну, що може статися від того, що ти якусь годину не посидиш біля Червоного Звіря ? Хіба, може, ти так боїшся його гніву?

Зен мислив так: Лонг не витримає спокусу піти на полювання, кине свій обов’язок і тоді, коли повернуться дорослі, йому добре нагорить за це.

І справді: Лонг непевно подивився на вогонь, що потроху лизав сухе паліччя, потім торкнув пальцем новий спис і, нарешті, наважився:

— Ну, добре, ходім!

Зен вже завчасу злорадів, але він приховав свої думки й повів Лонга кудись у ліс, щоби загаяти побільше часу.

Коли надвечір усі дорослі чоловіки племені повернулися з лісу, і хтось з них зайшов у велику печеру, він побачив на камені тільки холодний попіл та чорні, напівзгорілі свіжі гілки.

В печері не було нікого. Червоний Звір зник.

Враз тривожна звістка пронеслась по всіх печерах. До священного каменя збіглося все плем’я.

— Хто сьогодні вартував у печері?

— Лонг! Лонг! — загули всі.

Оа суворо здвигнув брови.

— Покличте сюди Лонга! — звелів.

Побігли шукати Лонга, але його ніде не було. Тимчасом усі, хто був у печері, поспішили навалити на камінь цілу гору хмизу й сухої трави й, стоячи навколо на колінах, почали благати великого бога змилостивитись й повернутись до своєї оселі.

Жінки розпустили волосся й били себе в груди, всі кричали вголос, і дикий гамір розносився далеко від печери.

Довго тривав цей молитовний гамір, та, нарешті, всі змушені були признатись, що все даремно. Червоний Звір розгнівавсь і не хотів повертатись до людей.

Тоді страшний одчай охопив усіх: без Червоного Звіря їх чекало знову злиденне, голодне й холодне життя. Знову постійна небезпека від хижих тварин, знову холод в сірі зимові ранки...

Що робити? Що робити?..

В цей мент з лісу надійшов Лонг. Він довго бродив за Зеном, який все обіцяв показати йому слід оленя. Нарешті, це йому набридло; він догадався, що Зен йому збрехав, тоді він добре побив його й поспішив додому. Ніколи не передбачав він, що його зустріне в печері.

Побачивши Лонга, всі кинулися до нього.

— Ось він! Ось хто розгнівав великого Звіря! Ось хто винен у всьому!

— Смерть йому! Смерть!

Лонг розгублено подивився навколо себе і все зрозумів. Навкруги були тільки суворі, безжалісні обличчя. Навіть ватажок Оа так, як і всі, здвигнув брови.

Лонг зрозумів, що був кінець.

Хвилину ще стояв у печері гамір. Потім Оа дав знак, і всі кинулись на хлопчика. Він упав з розбитою камінною сокирою головою.

Так уперше було пролито людську кров заради першого бога.

3. НОВИЙ ВОРОГ

Над землею, над людьми, над усім живим єдиний могутній господар — час. Біжать хвилини, години сплітаються в дні, доби, роки, минають віки, тисячоліття...

Молоде, зелене — жовкне й старіє. Гинуть ліси, всихають озера й ріки. Кам’яні гори перетворюються на пісок. Там море віками розмиває скелясті береги, відламує великі щовби, розбиває й розносить їх дрібними камінцями, а там — відступають хвилі все далі й далі, все ширше стає рівна піщана смуга берега.

Змінює земля своє віковічне обличчя.

Інші рослини виростають на новому ґрунті, інші тварини, інші люди заселюють землю.

Де раніш було тепло, розкішна тропічна рослинність укривала гори й низини — стає холодно й голо. Сильніші, триваліші рослини й звірі пристосовуються до нових умов й живуть, слабіші — гинуть, а звірі відходять все далі на південь.

Те ж саме зазнало й плем’я Червоного Звіря, що заселяло печери на скелястому узгір’ї. Минали десятки років, а життя ставало все трудніше й трудніше.

Вже тільки старі діди пам’ятали ті часи, коли ліс був переповнений різною дичиною, коли побіля печер можна було зібрати досить овочів та коріння для їжі, ті часи, коли навіть у зимню пору, в пору дощів, у печерах було тепло, і тільки досвітня прохолода трішки дошкуляла.

І ще розповідали старі діди ту дивовижну історію, яку вони в свою чергу чули від своїх дідів, — історію про те, як великий бог Червоний Звір урятував одного з їх предків, і як потім він кілька років жив поруч з людьми, охороняючи їх від холоду й диких звірів...

Розповідали вони й про те, як розгнівався великий бог на людей і покинув їх навіки; з того часу все гірше й гірше було жити.

Залишилася від того часу тільки назва "плем’я Червоного Звіря", та у великій печері все ще лежав величезний камінь, на якому протягом століть люди зносили свою щоденну данину — сухе гілля й траву й молилися невідомому богові.

Раз на рік до печери сходились всі сусідні племена, і тоді знову лилася людська кров — великому богові приносили криваві жертви.

Але дарма: не поверталися назад щасливі старі часи. Все холодніше ставало на землі. Вже холодний білий сніг вкривав усе взимку, а літо ставало все коротше. В лісі вже мало було звірів, а ті що були, не боялися людей — вони самі полювали на них. Перед наступом зими зграї птиць одлітали на південь, щоб вже більше не повертатись. На весні, коли таїв сніг, вже не виростали на промерзлому ґрунті розкішні тропічні рослини. Наближався холод, а за ним — голод і загибель.

І от одного разу, коли знов надійшла осінь, і перші зазимки вранці посріблили траву, найстаріші члени племени зібралися на раду.

— Цього літа вже зовсім не було кіз та оленів, — казав старий дідуган Ун, — багато овочів не дозріло ще, а ось уже йдуть холоди. Наші запаси замалі — не вистачить до теплих днів. Ми не переживемо цієї зими.

— Наші жінки й діти схудли і знесилилися. Наші юнаки вже не мають сили, щоб полювати на великого звіря... Ніколи не вмирало стільки дітей та дідів, як цього літа...

— Ще тільки перші дні, а вже в багатьох печерах є хворі... Ми не переживемо цієї зими.

Так говорили поміж себе найстаріші члени племені, і, коли вони, нарешті, розійшлися, постанова була одна:

— Треба негайно збиратися всім племенем і йти туди, куди вже пішли інші тварини і птиці: на південь, до сонця, до тепла.

В останній раз у великій печері були принесені жертви Червоному Звірю. Ще не страчено було надію — невже великий бог ще раз не визволить своє плем’я з біди?..

Великий камінь, на якому жив і вмер колись Червоний Звір, вирішено було взяти з собою, щоб знову не розгнівати його й не викликати ще гіршого лиха.

І от почався довгий й важкий перехід — від півночі на південь, через ліси, гори, низини й ріки.

Кожний, хто міг іти, ніс на плечах тяжку ношу: запаси їжі, різне знаряддя і зброю. Матері тягли своїх немовлят, старих дідів вели онуки.

Йшли, доки не падали у знесиллі, і тоді плем’я йшло далі, залишаючи слабих напризволяще. Зупинитися було неможливо, — це значило би гинути всім.

Люди йшли, і так само йшов за ними грізний ворог — холод, все більше даючи себе знати під час коротких зупинок на ночівлю. Одного ранку, прокинувшись, щоб йти далі, всі побачили, що земля навкруги вже покрита білим покривалом.

— Ми не встигнемо дійти до тепла,— так сказав старий дідуган Ун.

Другого ранку вмерло двоє немовлят від досвітнього холоду, а під час денного переходу залишилися на дорозі п’ятеро дорослих чоловіків і жінок: сили підупадали, і надії змінялися одчаєм.

4. ЯК ЛЮДИНА ЧЕРВОНОГО ЗВІРЯ ПЕРЕМОГЛА

Сонце вставало і знову заходило в морознім тумані, а плем’я Червоного Звіря все посувалося вперед. Їх уже було мало, і кожний день приносив із собою смерть.

Кілька разів їх обгонили великі зграї птиць, що теж поспішали на південь.

Слідом за людьми йшли вовки й шакали, які все смілішали й уже наважувалися нападати не тільки на покинутих хворих і мертвих, але й на все плем’я, коли воно зупинялося на ночівлю. Доводилося всю ніч вартувати і всім дорослим чоловікам не розлучатися із зброєю.

Старий Ун казав своєму синові Оа:

— Ще кілька разів зійде сонце, і плем’я піде собі без мене... Я єдиний ще живий з старіших... і вже почуваю, що сил нема, що скоро кінець. Тому заповідаю тобі й далі прислужувати так Червоному Звірю, як це робили я й мої батьки й увесь рід наш, що веде начало від великого Оа. Ти носиш його ім’я, і тобі самому доведеться тепер донести священний камінь до кращих країв.

— Цей камінь надто важкий для нас, батьку, — відповів молодий Оа, — наші юнаки знесилилися й не можуть вже нести його далі.

— І все — ж таки не можна залишити його, бо тоді всі загинемо від гніву Червоного Звіря!..

— Ми й так гинемо, — похмуро зауважив Оа.

Старий Ун здвигнув брови.

— Оа, не кажи так. Ти гнівиш цим великого бога. Піди й заяви всім, що сьогодні вночі треба зібратись всім і принести ще раз жертву. Великий бог не припустить нашої загибелі.

Оа пішов від нього похмурий. Він не міг сперечатися з ним, бо старі діди поважалися в племені і вся влада була в їх руках. Він підійшов до дерева, під яким примостилася молода його жінка Кайя й маленьке дитинча; вони загорнулися в звірячі шкіри й силкувались зогрітися. Навколо лежав сніг, і під голими деревами чорніли ще купки людей, що так само тремтіли від холоду.

Кайя сказала:

— Моя дитина не переживе цієї ночі...

Оа нічого не відповів. Він пішов сповіщати племені постанову свого батька.

Вночі зібралося навкруги каменя все плем’я. Схудлі, бліді обличчя, виснажені руки й ще крапля надії в очах виразно говорили про те, що близько смерть. Молитовні слова здавалися стогоном одчаю...

Кинули жереб, і кремінна сокира впала на голову жертві. Молодий хлопець, який витягнув жереб, підійшов до жертовника з спокійним, байдужим поглядом: хіба не все одно, як умирати...

На ранок Оа взяв за руку Кайю, переклав на власні плечі її і свою ношу й повів її далі слідом за рештками великого племені; старий Ун залишився на місці останньої ночівлі разом з маленьким сином Кайї: вони вже ніколи не прокинуться.

Кайя зовсім знесиліла, але все ж таки йшла. А слідом за ними кілька блідих виснажених юнаків тягли священний камінь великого бога Червоного Звіря.

Падав сніг, і холодний вітер різав обличчя. Не можна було розібрати, чи то вітер, чи то шакали виють десь позаду...

Опівдні зупинилися. Не було вже сил посуватися вперед. Ноги в’язли в глибокому снігові. Треба було передихнути.

До Оа підійшли його товариші й попрохали, щоби він ще раз помолився Червоному Звірю і приніс йому щоденну данину.

Оа поклав зовсім стомлену Кайю на звірячі шкіри під деревом і пішов. Він поклав на камінь оберемок хмизу й сухої трави й довго повторював перед ним молитовні слова. Всі чекали з потаємною надією. Але дарма…

Коли Оа повернувсь до дерева, Кайя була вже мертва.

І тоді страшенне обурення охопило його. В дикому божевіллі метнувся він до священного каменя й одчайно гукнув:

— Все загинуло!.. Так пропади й ти, безжалісний бог!

І, схопивши велику каменюку, він з розмаху вдарив нею по вівтарю Червоного Звіря.

І в той же мент з-під каменя спалахнула іскра й запалила суху траву. Вогонь вирвався на волю й весело застрибав по хмизові.

Оа стояв, як закам’янілий. Потім раптом злісний, хрипкий регіт розкотився по лісу.

До священного каменя поспішали чоловіки й жінки — всі, хто залишився ще від великого племені... І раптом побачили червоне полум’я й над ним Оа, що стояв з високо піднятими над головою руками, кликав їх і хрипко, злісно сміявся.

— Ось дивіться! Ось ваш бог, якого ви думали умилостивити всілякими жертвами! І ніхто не догадався ляснути його добре каменем, щоби був він слухняним... Дивіться!

Й він щосили жбурнув каменюку на уламок каменя, що лежав перед ним: полетіли іскри.

— Підкладіть сюди сухої трави, і кожний з вас матиме Червоного Звіря у своїй печері, коли він схоче... І він буде прислужувати вам, зогрівати й боронити від ворогів за ту їжу, що ви йому даєте, буде боятися вас, буде знати, що не він, а людина над ним господар!

Всі мовчки слухали його сміливі слова, і тепер уже не туманна надія, а бадьора упевненість оживала в їх серцях. Тепер вони знали — їм уже не треба боятися смерті: велика невідома сила — вогонь — тепер під їх владою. З ним вони зуміють дійти до теплих країв і далі жити й боротися.

Великий Червоний Звір вже не був богом.

* * *

Пройшли іще віки й тисячоліття. Розрослося й розповсюдилося людське плем’я. Воно підневолило собі тваринне й рослинне царство, захопило всю землю, море й повітря.

В великій, нескінченій боротьбі за існування люди вийшли переможцями над іншими тваринами.

Вони примусили колишнього бога Червоного Звіря зогрівати, охороняти їх, готувати їжу, працювати на фабриках і заводах, переганяти на далекі віддалі довгі навантажені потяги, перевозити через моря пароплави.

І тільки великі чорні північні ліси, де ще бродять на волі дикі звірі, не боячись людей, де ще зрідка можна чути грюкіт сокири, схоронили в собі старовинну казку про Червоного Звіря і про сміливого Оа, що зумів його перемогти.

Хитаються сонно столітні сосни над лісовими озерами, шепочуться таємно темно-зеленими зірчастими гілками — розповідають...